

EL CANONGE MONTAGUT: DE L'INTEGRISME AL FEIXISME

JORDI DURAN I SUÀREZ
Filòleg • duran@periodistes.cat

{Data de lliurament i acceptació: juny de 2019}

PARAULES CLAU:

dreta, carlisme, feixisme, franquisme, Primo de Rivera

PALABRAS CLAVE:

derecha, carlismo, fascismo, franquismo, Primo de Rivera

KEY WORDS:

right-wing, Carlism, Fascism, Francoism, Primo de Rivera

RESUM

L'objectiu d'este article és presentar alguns trets de la trajectòria vital i política de José Antonio Montagut Roca, un clergue nascut l'any 1878 a Móra d'Ebre però que va fer la carrera política i eclesiàstica a Barcelona, Badalona i Terrassa. D'estirp carlista, Montagut encarna una evolució ideològica que connecta els plantejaments de l'absolutisme del segle XVIII amb el feixisme del segle XX a través del tradicionalisme del XIX.

Personatge pràcticament desconegut a la comarca que el va veure nàixer, Montagut Roca va gaudir en vida —sobretot durant la dictadura de Primo de Rivera i fins a la Guerra Civil— d'una notorietat pública rellevant, tant en el camp de la política com en el de la religió. Sempre alineat amb plantejaments ultraconservadors, va iniciar l'activitat política abraçant els postulats del tradicionalisme integrista de Ramón Nocedal i va ser un dels primers intel·lectuals catalans que es va identificar, ja a la primeria dels anys vint, amb les idees feixistes que arribaven des de la Itàlia de Mussolini.

Trobareu informació complementària sobre el tema i el personatge a l'obra, del mateix autor de l'article, *El canonge Montagut. La contribució d'un clergue de Móra d'Ebre a la construcció del feixisme a Catalunya*.

RESUMEN

El objetivo de este artículo es presentar algunos rasgos de la trayectoria vital y política de José Antonio Montagut Roca, un clérigo que nació en 1878 en Móra d'Ebre pero que hizo la carrera política y eclesiástica en Barcelona, Badalona y Terrassa. De stirpe carlista, Montagut encarna una evolución ideológica que conecta los planteamientos del absolutismo del siglo XVIII con el fascismo del siglo XX a través del tradicionalismo del XIX.

Personaje prácticamente desconocido en la comarca que lo vio nacer, Montagut Roca disfrutó en vida —sobre todo durante la dictadura de Primo de Rivera y hasta la Guerra Civil— de una notoriedad pública relevante, tanto en el campo de la política como en el de la religión. Siempre alineado con planteamientos ultraconservadores, inició su actividad política abrazando los postulados del tradicionalismo integrista de Ramón Nocedal, y fue uno de los primeros intelectuales catalanes en identificarse, ya a principios de los años veinte, con las ideas fascistas que llegaban desde la Italia de Mussolini.

Puede encontrarse información complementaria sobre el tema y el personaje en la obra, del mismo autor del artículo, *El canonge Montagut. La contribució d'un clergue de Móra d'Ebre a la construcció del feixisme a Catalunya*.

ABSTRACT

The purpose of this article is to present certain features of the life and political career of José Antonio Montagut Roca, a clergyman born in 1878 in Móra d'Ebre but who enjoyed a political and ecclesiastical career in Barcelona, Badalona and Terrassa. Montagut, who had Carlist tendencies, embodies an ideological evolution connecting absolutist approaches of the 18th century with 20th century fascism via the traditionalism of the 19th century.

Almost unknown in the county where he was born, in life Montagut Roca enjoyed quite a high public profile in both politics and religion, beginning during the dictatorship of Primo de Rivera and continuing until the Civil War. Always aligned with ultra-conservative approaches, he began political activity by embracing Ramón Nocedal's fundamentalist traditionalism and he was one of the first Catalan intellectuals who, in the early 1920s, identified with the Fascist ideas arriving from Mussolini's Italy.

You will find further information on the subject and on this particular character in the book by the same author *El canonge Montagut. La contribució d'un clergue de Móra d'Ebre a la construcció del feixisme a Catalunya* (Canon Montagut. The Contribution of a Clergyman from Móra d'Ebre to the Construction of Fascism in Catalonia).

INTRODUCCIÓ

La historiografia local que fa referència a la comarca de la Ribera d'Ebre en el període comprès entre el darrer quart del segle XIX i el final de la Guerra Civil és parca en estudis vinculats a persones i a moviments sociopolítics pròxims als plantejaments ideològics conservadors, que amb el temps van evolucionar cap a postures d'extrema dreta i explícitament feixistes en els anys previs al conflicte armat. Contràriament, han sovintejat les recerques i les publicacions relacionades amb líders i amb organitzacions de tota mena: partits, sindicats (obrers o agraris), societats, mutualitats... ubicats sovint en l'espectre d'allò que avui anomenem el progressisme, i en especial en el camp del republicanisme i el catalanisme.

"EFFECTIVAMENT,
AL COSTAT DE
GRANS FIGURES
DESTACADES DE LA
CAUSA REPUBLICANA
[...] NASCUTES
O VINCULADES
POLÍTICAMENT
A LA RIBERA
D'EBRE, APAREIXEN
ALTRES COGNOMS
DE PERSONES
RELACIONADES
AMB POSICIONS
ANTILIBERALS
I AUTORITÀRIES,
[...] QUE VAN TINDRE
UNA TRAJEKTÒRIA
POLÍTICA I
INTEL·LECTUAL DE LA
QUAL EN SABEM POCA
COSA."

Esta tendència de la historiografia comarcal pot conduir, a ulls dels riberencs actuals, del segle XXI, a una visió esbiaixada de la realitat sociopolítica d'un moment tan transcendental de la nostra història contemporània. Com és lògic, en les societats rurals, allunyades dels grans nuclis urbans i marcades per l'acció secular de l'Església, com seria el cas dels pobles que conformen l'actual comarca de la Ribera d'Ebre, eren terra fèrtil per a l'expansió dels valors conservadors de l'orde, la religió, la família, l'autoritat, la jerarquia, el patriotisme, la tradició...

En els últims tres anys, hem girat la mirada cap a la dreta per a intentar identificar en el nostre entorn geogràfic més immediat noms, famílies, nissagues, persones, entitats, organitzacions, partits... que durant el període que va de 1875 a 1939 van abanderar el combat contra els ideals del liberalisme, el republicanisme, el laïcisme, el separatisme, el socialisme... als nostres pobles i arreu del país.

I sí, efectivament, al costat de grans figures destacades de la causa republicana —Caballé, Martí Rouret, Bladé i Desumvila, Nogués i Biset...— nascutes o vinculades políticament a la Ribera d'Ebre, apareixen altres cognoms de persones relacionades amb posicions antiliberals i autoritàries, com Bru, Gimeno, Grau, Loscos, Papaseit, Pedret, Santapau, Serrano, Serres..., que van tindre una trajectòria política i intel·lectual de la qual en sabem poca cosa. Un bon exemple per a il·lustrar este segment ideològic de la societat riberenca de l'època és la figura del capellà de Móra d'Ebre José Montagut Roca, conegut popularment pels seus coetanis com *el canonge Montagut*.



El canonge Montagut.

CLERGUE INTEGRISTA

José Antonio Montagut Roca (Móra d'Ebre, 1878 – Barcelona, 1956), d'estirp carlista, és un personatge polític singular. Malgrat les seues arrels morenques, va fer la major part de la carrera eclesiàstica, intel·lectual i política a Barcelona, Badalona i Terrassa.

Montagut fou un personatge popular i conegut en la seua època, no només en els cercles carlistes, sinó també en els àmbits eclesiàstic i polític de Catalunya. Tot i que la vida d'este clergue transità entre la Restauració i el franquisme avançat, el moment de plenitud de Montagut Roca fou el període de la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-1930).

Va ingressar als onze anys al seminari conciliar de Tortosa (curs 1889-1890), "donde recibió las sagradas órdenes"¹ i l'any 1900 va traslladar-se a Burgos,² per a continuar els estudis

a la Universitat Pontifícia. A la ciutat castellana, Montagut va interessar-se per l'ideari integrista que propugnava aleshores Ramón Nocedal (Madrid, 1846–1907), un dels polítics tradicionalistes més eminents del moment i destacat orador. Fou en esta vella ciutat castellana on va firmar-se l'any 1888 l'anomenat Manifiesto de Burgos, amb el qual va consumir-se la primera gran escissió del carlisme espanyol: l'escissió integrista. Gairebé vint anys després de l'estada burgalesa de Montagut, l'any 1919, el clergue morenc va prendre part molt activa en la segona gran escissió del tradicionalisme espanyol —l'escissió mellista—, encapçalada per l'asturià Juan Vázquez de Mella, el principal ideòleg del carlisme d'aleshores.

L'any 1909, Montagut va conèixer personalment Vázquez de Mella amb motiu de l'aplec tradicionalista de Balaguer, un personatge que va marcar molt el pensament del morenc i pel qual sentia veritable admiració intel·lectual.³

Él [Mella] fue el debelador del liberalismo, la democracia y el parlamentarismo, preparando el clima propicio a la floración de nuestras aspiraciones hacia un orden nuevo, concretado en los principios de autoridad y jerarquía y de los valores espirituales del Sindicato, Municipio y Familia, para que el hombre pudiese realizar su propio fin al servicio del interés supremo de la Nación.⁴

L'escissió mellista a Catalunya, substanciada l'any 1920 al cercle tradicionalista El Loredán, on actuava Montagut en la seua etapa badalonina, va desembocar en la creació del nou Partido Católico Tradicionalista, que al Principat representava la sensibilitat més espanyolista i ultradretana del carlisme. No endebades, els mellistes en l'àmbit estatal “proclamaron sin cesar la necesidad de ir a la «formación del gran Partido Católico Nacional, que haga converger, como en un haz, las extremas derechas»”.⁵ Els escindits representaven la “derecha antidinástica o extraconstitucional” i Mella no s'estava de reclamar la instauració de la dictadura militar com a fórmula per a redreçar la situació de conflictivitat social, d'atemptats, de vagues... que es vivia aleshores.⁶

Al desembre d'aquell any (1920) va caure mort en un tiroteig al carrer del Conde del Asalto de Barcelona Benito Montagut Roca, germà del nostre protagonista,⁷ el qual “hacía tiempo que había sido amenazado de muerte por prestar su ayuda al llamado sindicato Libre”,⁸ un sindicat que va col·laborar en la guerra bruta de la patronal i de l'Estat, a través del governador civil Severiano Martínez Anido, contra els Sindicats Únics (CNT). Justament, el clima de violència i la conflictivitat sociolaboral d'aquells anys a Barcelona va ser una de les causes amb les quals se va justificar el cop d'estat del capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, el 13 de setembre de 1923.

ADMIRADOR DE PRIMO DE RIVERA I MUSSOLINI

El doctor Montagut i altres mellistes destacats van saludar amb entusiasme el cop d'estat i van adherir-se immediatament al nou règim. El clergue de Móra d'Ebre va sentir-se “encariñado con la Dictadura, aun antes de su orto, al calor de los entusiasmos tradicionalistas”.⁹ Certament, l'arribada del règim dictatorial se va veure “amb simpatia”¹⁰ per part del carlisme en general, tant per la facció jaumista —seguidora del pretendent Jaume III— com per aquells que havien abraçat els postulats de Vázquez de Mella. El futur canonge justificava esta evolució del tradicionalisme cap al primoriverisme com un fet lògic i natural, ja que “al morir para nosotros [els mellistes] la cuestión dinástica,

por causas que no he de recordar [...] no podían extinguirse las ideas básicas y dogmas substanciales que constituían la razón de nuestra conducta”,¹¹ unes idees i uns dogmes encarnats ara per la dictadura.

El 31 de desembre de 1923, tres mesos i mig després del cop d'estat, va tindre lloc a Terrassa un “mitin banquete facista”,¹² en el qual va participar José Montagut. El clergue va intervindre en este acte “de profesión y afirmación de fe patriótica en España y en la actuación del Directorio”¹³ al costat d'Alfonso Sala Argemí, un dels hòmens forts de la dictadura a Catalunya. José Montagut, influenciat per les idees que arribaven d'Itàlia, bressol del feixisme, ja en 1924 pronunciava discursos fent referències elogioses a la figura de Benito Mussolini i del feixisme naixent: “Extendióse en consideraciones acerca del triunfo del fascismo en Italia para llegar a la conclusión de que en su victoria ha tenido una gran participación el catolicismo.”¹⁴ L'any 1928 va afirmar que “los dos dictadores de mayor relieve hoy en el mundo son, sin duda, Benito Mussolini y Miguel Primo de Rivera”.¹⁵

El de Móra d'Ebre, a través del partit únic primoriverista, la Unión Patriótica (UP), va esdevindre un dels principals propagandistes catalans de la dictadura. Entre els molts actes que va protagonitzar en destaquem un que va tindre lloc l'agost de 1924 a Flix, en què Montagut va ser l'orador principal del míting de presentació del comitè local del partit, presidit pel mestre Enrique Grau Fontseré.

Fruit d'este proselitisme vers la dictadura, a l'octubre de 1924 Montagut va ser nomenat, per decret i sense passar per una oposició, canonge “de gracia”¹⁶ de la catedral de Badajoz. Amb esta prebenda a la butxaca, va intensificar l'activitat de publicista del règim i del nacionalcatolicisme incipient que pregonaven intel·lectuals com José María Pemán i José Permartín. Va promoure una important peregrinació al Vaticà, organitzada des del partit únic de Barcelona, com a acció de desgreuge per un romiatge anterior de l'Orfeó Català, el qual s'havia desmarcat “de les pelegrinacions nacional-catòliques promogudes per la dictadura”.¹⁷

CAMISA VELLA DE FALANGE

Amb l'adveniment de la Segona República espanyola, el canonge Montagut va formar part dels grups d'extrema dreta que volien derrocar, mitjançant la conspiració i l'acció militar, el sistema polític implantat el 14 d'abril de 1931. El maig de 1932, el morenc formava part del grup de “colaboradores procedentes del sector españolista y de partidos de derecha”¹⁸ de les Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (JONS), el “primer partido político típicamente fascista en España de largo alcance”.¹⁹

L'any 1933, es va implicar amb Derecha de Cataluña, partit monàrquic, espanyolista i ultradretà, filial catalana de la Renovación Española de José Calvo Sotelo, impulsat per persones pròximes al canonge de Badajoz, com Alfonso Sala, expresident de la Mancomunitat de Catalunya en temps de Miguel Primo de Rivera; Darío Rumeu y Freixa, alcalde de Barcelona durant la dictadura, o José María Milá y Camps, exdiputat a Corts.²⁰ Els membres de Derecha de Cataluña van contribuir a sufragar les despeses de l'organització Unión Militar Española (UME) a Barcelona i van col·laborar en la insurrecció militar del 19 de juliol de 1936. Finalment, “es van adherir al decret d'unificació de la Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. [...] del general Franco”.²¹

Montagut també es va relacionar amb personalitats del protofeixisme espanyol, com és el cas del doctor José María Albiñana, líder del Partido Nacionalista Español (PNE) i fundador d'un grup paramilitar i violent anomenat Legionarios de España. L'any 1934, molt possiblement abans dels Fets d'Octubre a Astúries i a Catalunya, Montagut va decidir fer un nou pas en el seu trànsit cap a posicions explícitament feixistes i va ingressar a Falange Española.²² El nostre protagonista apareix esmentat en una "relación parcial de Camisas Viejas, que habían militado entre las huestes falangistas durante 1934/1935",²³ al costat de figures falangistes i joncistes catalanes com Luys Santa Marina o José Maria Poblador.

La victòria del Front Popular en els comicis legislatius del 16 febrer de 1936 va intensificar definitivament les intrigues per a derrocar la República. La pressió policial contra els grups organitzats i les persones rellevants de l'extrema dreta era cada cop més evident. El 15 de maig, el canonge Montagut va ser detingut acusat d'haver instigat el doble assassinat dels germans Badia, si bé la responsabilitat del clergue morenc va descartar-se, perquè l'autoria de l'atemptat s'atribuí a pistolers de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI).

Fracassat el cop d'estat franquista a Barcelona, Montagut va fugir de la ciutat. "Entró en Teruel al principio de este glorioso alzamiento nacional y se enroló en las ambulancias."²⁴ De Terol va passar a Saragossa, ciutat també controlada pels revoltats, a causa d'una "nueva estructura en los servicios".²⁵ A la capital aragonesa, després d'aconseguir l'autorització per a organitzar una centúria de Falange, "daba instrucciones a los voluntarios sobre el programa del Tradicionalismo y de la Falange, poniendo el concurso del cerebro al servicio del brazo y la juventud".²⁶ Probablement se tractava de la Tercera Centúria de la Falange catalana, els membres de la qual van prestar jurament al febrer de 1937 "mientras el canónigo Dr. Montagut bendecía los tres banderines bordados por la Sección Femenina".²⁷

ANTICATALANISTA AFERRISSAT

L'any 1937, el canonge va traslladar-se a viure a Sant Sebastià, des d'on va enviar (1938) una carta a Pilar Primo de Rivera²⁸ —filla de Miguel Primo de Rivera, germana José Antonio i en aquells moments cap nacional de la Sección Femenina de FET y de las JONS— en què li manifestava el seu parer contrari a l'ús de la llengua catalana en la propaganda falangista que havia d'acompanyar l'ocupació de Catalunya pels franquistes, tal com havia previst de fer el cap dels Servicios de Propaganda del govern de Burgos, Dionisio Ridruejo.²⁹

[No] caigamos ahora en la equivocación de excluir nosotros mismos el uso del castellano en la propaganda de Falange con el señuelo de congraciarse con la opinión de Cataluña [...] cuando lo cierto es que ni los campesinos ni los obreros —que son los elementos que más nos interesa captar— no lo necesitan ni lo reclaman.³⁰

A l'agost de 1938, Montagut va publicar a *El Diario Vasco* l'article titulat "La pluralidad de lenguas en una nación es un mal evidente, pero remediable", on va posar les bases de molts dels arguments que van aplicar-se durant el franquisme per a reprimir l'ús públic de la llengua pròpia del país i de l'ensenyament del català a l'escola.

Ocupada Barcelona pels franquistes el 26 de gener de 1939, el de Móra d'Ebre es va abocar de ple a la tasca de difondre l'ideari del nou règim. L'any 1940 va ser nomenat, a proposta del partit únic, vocal de la "Comisión Depuradora del Magisterio de Barcelona",³¹ ens que impulsava la repressió i depuració ideològica del personal docent que treballava a Catalunya abans de l'ocupació franquista.³² El nomenament estava avalat pels plantejaments que Montagut va fer públics en un altre article que va publicar el 6 de setembre de 1939 al diari falangista barceloní *Solidaridad Española*: "El estado nacional frente al problema de la pluralidad de lenguas". En este text exposava les estratègies que s'havien d'aplicar per a acabar amb la llengua catalana en vint anys i apuntava les pautes de comportament que hauria d'adoptar el professorat, la primera de les quals era sentir-se "español con orgullo".

CONCLUSIÓ

La principal conclusió que extraem del que hem exposat en este article és l'existència de figures polítiques molt rellevants en l'àmbit ideològic de la dreta i la ultradreta als pobles de l'actual Ribera d'Ebre en el període que va de la Restauració fins al franquisme. Uns personatges que, malgrat disposar d'arguments ideològics sòlids i estructurats, d'haver protagonitzat fets de transcendència pública i de posseir currículums importants, no han aconseguit trascendir a la historiografia local. El canonge Montagut és només una mostra de la potència de l'espectre conservador existent a la comarca tant en els anys previs a la Guerra Civil com durant el franquisme.

NOTES

1. "Ha fallecido el canónigo D. José M^a Montagut Roca". *Diario de Barcelona*, 21 d'agost de 1956, p. 29.
2. Llibres d'ordes sagrats IV, anys 1853-1905. Arxiu Diocesà de Tortosa.
3. "De Lérida". *El Correo Español* (Madrid), 29 de maig de 1909, p. 1.
4. Ibídem.
5. "Acción Tradicionalista. A nuestros amigos". *El Pensamiento Español* (Madrid), citat a DE ANDRÉS, Juan Ramón. *El cisma mellista. Historia de una ambición política*, p. 187. Actas Editorial. Madrid, 2000.
6. DE ANDRÉS, Juan Ramón. *El cisma mellista...*, p. 215.
7. Registre Civil de Barcelona. "En la ciudad de Barcelona...". Certificat de defunció de Benito Montagut Roca.
8. "Muerte de un herido". *La Libertad* (Madrid), 8 de desembre de 1920, p. 6.
9. MONTAGUT, José. *Los errores de la dictadura y réplica al libro de Cambó*, p. 5. EPCSA. Barcelona, 1929.
10. SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep. "El carlisme de la Restauració a la Guerra Civil (1875-1936)". *El carlisme al territori de l'antiga diòcesi de Tortosa. Terres de l'Ebre, Matarranya, Maestrat, Ports de Morella i Priorat*, vol. 3, p. 142. Arola Editors. Tarragona, 2004.
11. MONTAGUT, José. *La tesis española y el Vaticano. Recuerdo de la peregrinación patriótica*, p. 3 i 4. Establecimiento Tipográfico Atlas. Barcelona, 1925.
12. "Mitin-banquete facista". *Correo de Tortosa*, 29 de desembre de 1923, p. 3.
13. "Adhesiones al patriótico banquete del día 31". *La Comarca del Vallés* (Terrassa), 29 de desembre de 1923, p. 1.
14. "Clausura de un ciclo de conferencias". *La Vanguardia* (Barcelona), 18 de març de 1924, p. 9.
15. MONTAGUT, José. *El dictador y la dictadura*, p. 7. Talleres Gráficos de Antonio Gost. Barcelona, 1928.
16. "Firma del Rey". *Correo de la Mañana* (Badajoz), 15 d'octubre de 1924, p. 1.
17. ROIG I ROSICH, Josep M. *Història de l'Orfeó Català. Moments cabdals del seu passat*, p. 96. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1993.
18. JEREZ RIESCO, José Luis. *Barras y flechas. Historia de la Falange en Cataluña*. Vol. 1, "Génesis y desarrollo", p. 181. Ediciones Fides. Torredembarra, 2014.

19. PASTOR, Manuel. *Los orígenes del fascismo en España*, p. 63-64. Tucar Ediciones. Madrid, 1975.
20. ARQUÉ I CARRÉ, Josep. *Derecha de Cataluña. Monàrquics alfonssins contra la Segona República i la Catalunya autònoma (1931-1936)*, p. 6. Tesi doctoral. Departament d'Història Moderna i Contemporània. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona, 2014.
21. Ibídem.
22. THOMÀS, Joan M. *Falange, Guerra Civil, franquisme. FET y de la JONS de Barcelona en els primers anys del règim franquista*, p. 183. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1992.
23. JEREZ RIESCO, José Luis. *Barras y flechas...*, vol. 1, p. 498.
24. "Interesantísima conferencia del canónigo Montagut". *Unidad* (Sant Sebastià), 7 de juny de 1937, p. 6.
25. Ibídem.
26. Ibídem.
27. JEREZ RIESCO, José Luis. *Barras y flechas. Historia de la Falange en Cataluña*. Vol. 4, "La Falange en Cataluña en la cruzada de liberación nacional", p. 63. Ediciones Fide. Torredembarra, 2014.
28. GALLOFRÉ I VIRGILI, M. Josepa. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 482-485. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1991.
29. SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *Cronologia de la repressió de la llengua i cultura catalanes, 1936-1975*, p. 54. Curial. Barcelona, 1994.
30. GALLOFRÉ I VIRGILI, M. Josepa. *L'edició catalana i la censura...*, p. 484.
31. NAVARRO, Vicenç. "La depuración fascista de los maestros republicanos (continuación)". *Público* (Madrid), 30 de juny de 2016. En línia: <<http://blogs.publico.es/dominiopublico/17259/la-depuracion-fascista-de-los-maestros-republicanos/>>. Consulta: 6 d'abril de 2018.
32. Ibídem.